

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Алексєєнко-Лемовська Людмила Владиславівна

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексична робота в дошкільному навчальному закладі передбачає збагачення і розширення активного словника активізацію слів і їх відтінків. Удосконалення мовлення дітей відбувається за рахунок його інтенсивного збагачення тематичними рядами слів при організації занять рідної мови, математики, образотворчої й інших видів діяльності дошкільників: ігрової, трудової, побутової. Поповнення словника здійснюється й на основі введення в мовлення дітей логічних рядів слів, розташованих за ступенем зростання (або убутання) абстрагованості значення, за родо-видовим співвідношенням, наприклад: дзига - іграшка - річ; яблуко - фрукт - плід.

У старшому дошкільному віці вдосконалення мовлення дітей повинне здійснюватися шляхом збагачення його семантичними рядами слів: антонімами (холодний - гарячий), синонімами (бегемот - гіпопотам; діти - хлопці, хлоп'ята),

багатозначними словами (поля зошита, поля пшениці, поля капелюха, час іде, людина іде), омонімами (джерельний ключ, ключ від дверей), паронімами (одягнути - надіти). Вони дозволяють удосконалити культуру мовлення, формувати такі її якості, як точність слововживання, виразність.

Для практичного засвоєння семантичних рядів слів дітям достатньо чути їх у літературно-художніх творах, оперувати ними в дидактичних іграх, спеціальних лексичних вправах і доречно вживати в спілкуванні з дорослими й однолітками.

Практичне оволодіння тематичними, логічними й семантичними розрядами слів допомагає дітям при подальшому навчанні їх у школі легко впізнавати лексичні одиниці за вже раніше сприйнятими в дошкільному навчальному закладі зразками, розрізняти їх, спираючись на власний емпіричний мовленнєвий досвід і на цій основі безпомилково ототожнювати лінгвістичний термін із відповідним мовним фактом і на закінченні усвідомлювати, про які лексичні явища йдеться (Д. Слобін, Дж. Грін).

Науковцями (М. Кольцова, Т. Коннікова, А. Маркова, Ф. Фрадкіна) встановлено: якщо діти дошкільного віку правильно вживають слова, що називають граничні лексичні узагальнення (наочність, дія, стан, ознака, якість, кількість) - отже, вони підготовлені до вивчення, осмислення й усвідомлення лінгвістичного визначення слова, здатні подолати характерне для їх мовлення явище «прозорості слова», тобто об'єктивувати звукову сторону слова від існуючого зовні мовлення предмету або дії [108; 114; 150; 237].

Засвоєння слів із граничними лексичними узагальненнями виявляється необхідним при ознайомленні з граматичними категоріями (м'яч - іграшка - річ - предмет). Предмет - гранично узагальнене поняття (слово). На рівні граничної абстракції вводяться й усвідомлюються граматичні категорії, наприклад: іменник - частина мови, що позначає предмет.

У дітей старшого дошкільного віку зв'язне мовлення досягає високого рівня (Н. Гаврилова) [53]. На запитання дитина відповідає достатньо чітко, короткими або ж розгорнутими (якщо це необхідно) відповідями. Розвивається вміння оцінювати вислови й відповіді однолітків, доповнювати або виправляти їх. На шостому році життя дитина може досить послідовно й чітко скласти описову або сюжетну розповідь на запропоновану їй тему. Проте діти все частіше потребують попереднього зразка вихователя. Уміння передавати в розповіді своє емоційне ставлення до описуваних предметів або явищ у них розвинуто недостатньо (Н. Гаврилова) [53].

У дошкільників нагромаджується значний запас слів, зростає питома вага простих поширених і складних речень. У дітей виробляються критичне відношення до граматичних помилок, вміння контролювати власне мовлення.

За даними Д. Ельконіна, зростання словника, як і засвоєння граматичної будови, знаходяться в залежності від умов життя й виховання [250]. Індивідуальні варіації тут більш великі, ніж у іншій сфері психічного розвитку:

- у дослідженнях В. Штерна діти п'яти років мають запас слів - 2200, а діти шести років - 2500-3000 слів [247].

- у дослідженнях Сміта діти п'яти років мають численність слів 2072, приріст слів - 202, діти п'яти-шести років - 2289 з приростом слів у 217, діти шести років - 2589 із приростом слів у 273 (Н. Гаврилова) [53].

Словарний склад є лише будівельним матеріалом, який тільки при поєднанні слів у речення за законами граматики рідної мови може служити цілям спілкування й пізнання дійсності.

Підсумовуючи проблему визначення слова, можна сформулювати таке поняття слова як мовної одиниці: слово - мінімальна одиниця мовлення, яка має зовнішню форму - звукову оболонку, звук або комплекс звуків, оформлених за законами певної мови, і, водночас, найбільша морфологічна одиниця (морфологічна одиниця-конструкція щодо мінімальної морфологічної одиниці-морфемі).

І. Синиця експериментальним шляхом довів, що усне й писемне мовлення - це різні види, які, впливаючи один на одного, зберігають свої найхарактерніші особливості, свою морфологічну й синтаксичну структуру [203]. За результатами дослідження І. Синиця дійшов висновку, що взаємовплив обох видів мовленнєвої діяльності складний, динамічний і суперечливий [203]. Він залежить як від об'єктивних чинників (змісту об'єкта мовлення, його складності й доступності, характеристик навчання та вправлення), так і від суб'єктивних чинників (індивідуальних особливостей, притаманних дитині, її усному й писемному мовленню). Тому знання особливостей взаємозв'язку та взаємовпливу обох видів мовленнєвої діяльності має важливе значення в організації навчального процесу.

За словами Д. Ельконіна, «писемне мовлення відрізняється від усного як за своїм функціонуванням, так і за внутрішньою будовою, якщо правильне твердження, що писемне мовлення є мовленням абстрагованим від ситуації, інакше мотивованим, більш довільним, і це функціонування накладає свій відбиток на його внутрішню структуру» [250]. Він вважав, що для розгортання письмового висловлювання повинна бути створена уявна ситуація спілкування. Тому мотиви письмового мовлення, на відміну від усного, повинні бути «пов'язані з орієнтуванням на відсутнього читача». Це, на думку автора, дисциплінує мислення, привчає дитину до розчленовування потоку думки й розгорненого її вираження. Таким чином, дитина виховується і як «письменник», і як «читач», здатний зрозуміти авторську точку зору, прийняти точку зору іншого, що виражена засобами тексту. За Д. Ельконіним, писемне мовлення накладає відбиток на його внутрішню структуру, і насамперед на відношення між мовленням і мисленням [250].

Дослідження науковців (Г. Леушина, О. Фльоріна) довели, що в процесі навчання стрижнем мовної здібності стає оволодіння семантикою слова [136; 236]. У результаті спеціально організованого навчання діти переходять від вузько прагматичного підходу до оволодіння рідною мовою як засобом розвитку практичних навичок та вмінь, використання мовних засобів у мовленні. Учені (Л. Колунова, Г. Леушина, І. Срезневський, Г. Усова, К. Ушинський) [106; 136; 213; 229; 232] наголошують на необхідності формування в дошкільників елементарного усвідомлення смислового боку слова, деяких семантичних відносин у лексичі як умови повноцінного розвитку мовлення. Таке формування збагачує як мовленнєвий, так і розумовий розвиток дітей, розкриває досить складні явища нової для дошкільників мовленнєвої дійсності, розвиває інтерес до мови, тим самим підвищуючи активність у її засвоєнні, створює певні умови для саморозвитку мовлення.

Висновки. Отже, у старшому дошкільному віці достатньо розвинені всі аспекти мовлення (фонетичне, лексичне, граматичне, зв'язне мовлення). За допомогою мовлення діти вміють подумки оперувати об'єктами, зіставляти їх, розкривати їх властивості й відношення, виражати цей процес і його результати в судженнях, міркуваннях; швидко збагачується словник старших дошкільників.

Резюме. В статтю рясмотрены особенности словаря детей старшего

дошкольного возраста; установлено, что в старшем дошкольном возрасте достаточно развиты все аспекты речи (фонетические, лексические, грамматические, связная речь). **Ключевые слова:** лексическая работа, словарь детей.

Summary. The article discusses the features vocabulary of children under school age, found that preschool aged sufficiently developed all aspects of speech (phonetic, lexical, grammatical, connected speech). **Keywords:** lexical work, dictionary children.

Резюме. У статті розглянуто особливості словника дітей старшого дошкільного віку; встановлено, що у старшому дошкільному віці достатньо розвинені всі аспекти мовлення (фонетичне, лексичне, граматичне, зв'язне мовлення). **Ключові слова:** лексична робота, словник дітей.

Литература

1. Колягин Ю.М., Алексеенко О.Л. Интеграция школьного обучения // Начальная школа. - 2001 - № 9. - С. 28-31
2. Попова А.И. Элементы интегрирования на уроках чтения // Начальная школа. - 1990. - № 9. - С. 17-21